

ARHEOLOGIJA U SRBIJI

PROJEKTI ARHEOLOŠKOG INSTITUTA U 2019. GODINI

Arheologija u Srbiji
Projekti Arheološkog instituta u 2019. godini

Arheološki institut

ARHEOLOGIJA U SRBIJI

PROJEKTI ARHEOLOŠKOG INSTITUTA U 2019. GODINI

Urednici
Selena Vitezović
Milica Radišić
Đurđa Obradović

Beograd 2021

Izdavač:

Arheološki institut
Kneza Mihaila 35/IV
11000 Beograd
www.ai.ac.rs

Za izdavača:

Miomir Korać

Urednici:

Selena Vitezović
Milica Radišić
Đurđa Obradović

Priprema:

Arheološki institut

Elektronsko izdanje

ISBN 978-86-6439-061-3

SADRŽAJ

- 13   Redakcija, *Uvod*
- Arheološka iskopavanja i rekognosciranja*
- 23   Dušan Borić, Dragana Antonović, *Istraživanje praistorije „dunavskog koridora“ u Đerdapu*
- 35   Slaviša Perić, Đurđa Obradović, Ivana Dimitrijević, Ružica Savić, Olga Bajčev, *Geoarheološka istraživanja u Drenovcu 2019. godine*
- 43   Ognjen Mladenović, Barbara Horejs, Aleksandar Bulatović, Bogdana Milić, *Arheološka istraživanja na lokalitetu Svinjarička Čuka u 2018. i 2019. godini*
- 51   Aleksandar Bulatović, Aleksandar Kapuran, Dragan Milanović, Ognjen Mladenović, Tatjana Trajković-Filipović, *Lokalitet Velika Humska Čuka - iskopavanja 2019. godine*
- 59   Dragana Antonović, Selena Vitezović, Vidan Dimić, *Prljuša, Mali Šturac: istraživanja u 2019. godini*
- 69   Ognjen Mladenović, Jan Jon, Aleksandar Bulatović, Artur Bankof, Vejn Pael, Ondžej Hvojka, Rada Gligorić, Vojislav Filipović, *Lokalitet Gradac-Cikote: arheološka istraživanja 2019. godine*
- 79   Aleksandar Kapuran, Mario Gavranović, Igor Jovanović, *Istraživanja u okolini Bora u 2019. godini*
- 83   Dragan Milanović, *Rezultati arheološke prospekcije donjeg toka Južne Morave u 2019. godini*

- 89 Ivan Bogdanović, Ljubomir Jevtović, Goran Stojić, *Legijski logor u Viminacijumu: Sistematska istraživanja severozapadnog dela utvrđenja u 2019. godini*
- 105 Goran Stojić, Milica Marjanović, *Legijski logor u Viminacijumu: arheološka istraživanja u zoni zapadnog bedema u 2019. godini*
- 121 Saša Redžić, Mladen Jovičić, Nemanja Mrđić, *Zaštitna arheološka istraživanja nekropole na lokalitetu Više Grobalja (Viminacijum) u 2019. godini*
- 133 Saša Redžić, Ilija Danković, Bebina Milovanović, *Zaštitna arheološka iskopavanja na lokalitetu Pirivoj (Viminacijum) tokom 2019. godine*
- 147 Stefan Pop-Lazić, Ričard Majls, Vujadin Vujadinović, Milica Tomić, Aleksandar Stamenković, *Arheološka iskopavanja lokaliteta Glacov Salaš 2019. godine*
- 157 Sofija Petković, Igor Bjelić, Marija Jović, Bojana Ilijić, Nikola Radinović, *Arheološka istraživanja rimskog utvrđenja Timacum Minus. Sektor Južne kapije 2019. godine*
- 177 Sofija Petković, Igor Bjelić, Marija Jović, Gordan Janjić, *Vrelo-Šarkamen: arheološka iskopavanja, prezentacija i promocija 2019. godine*
- 187 Vujadin Ivanišević, Katrin Vandered, Ivan Bugarski, *Caričin Grad - arheološka istraživanja u 2019. godini*
- 201 Marin Bugar, Ivan Bugarski, Uglješa Vojvodić, Milica Radišić, Nikola Lazarević, *Arheološka prospekcija donjeg toka Zapadne Morave u 2019. godini: rezultati iz kruševačkog kraja*

Analize arheološkog materijala

- 219 Nataša Miladinović-Radmilović, Dragana Vulović, Nemanja Marković, *Sirmijum - rezultati antropoloških projekata u 2018. i 2019. godini*

- 227 Nemanja Marković, Oliver Stevanović, Nataša Miladinović-Radmilović, *Protokol uzorkovanja sedimenata iz antropoloških i arheozooloških celina za analizu intestinalnih parazita*
- 235 Josip Šarić, *Evolucija kompozitne alatke na primeru nalaza sa Bubnja*
- 241 Angelina Raičković Savić, Ana Mitić, *Analiza keramičkog materijala iz objekata 24 i 25 sa lokaliteta Nad Klepačkom*
- 257 Radmila Zotović, *Herkulov kult na području Srbije - kratka crtica iz proučavanja kultura na tlu Srbije*
- 265 Igor Bjelić, *Zajednički elementi na palminim kapitelima sa lokaliteta Timakum Minus i Municipijum DD*

Projektne i drugi izveštaji

- 277 Slaviša Perić, *Projekat Arheologija Srbije: Kulturni identitet, integracioni faktori, tehnološki procesi i uloga centralnog Balkana u razvoju evropske praistorije*
- 301 Ivana Popović, *Projekat Romanizacija, urbanizacija i transformacija urbanih centara civilnog, vojnog i rezidencijalnog karaktera u rimskim provincijama na tlu Srbije*
- 313 Miomir Korać, *Projekat IRS – Viminacijum, rimski grad i legijski vojni logor – istraživanje materijalne i duhovne kulture, stanovništva, primenom najsavremenijih tehnologija daljinske detekcije, geofizike, GISa, digitalizacije i 3D vizualizacije*
- 327 Vujadin Ivanišević, *Projekat Procesu urbanizacije i razvoja srednjovekovnog društva*

- 343 Emilija Nikolić, Bojan Popović, Dragana Antonović, Selena Vitezović, Vidan Dimić, *Zaštita rudarsko-geološkog nasleđa planine Rudnik: Uređenje prostora oko praistorijskog okna na arheološkom nalazištu Prljuša-Mali Šturac*
- 357 Vesna Bikić, *Izložba Sofija i Beograd. Arheološki biseri: jubilej bugarsko-srpske saradnje u oblasti arheologije*
- 363 Emilija Nikolić, Ilija Danković, Željko Jovanović, *Digitalne priče iz Viminacijuma: učešće na projektu Roman Heritage in the Balkans*
- 375 Vesna Bikić, *Projekat Barokni Beograd - novo čitanje austrijskog nasleđa u strukturi grada*
- 385 Milica Tapavički-Ilić, *Projekat COST ACTION 2018 - SEADDA, Saving European Archaeology from the Digital Dark Age*
- 389 Sanja Nikić, *Izdavačka delatnost i Biblioteka Arheološkog instituta u 2019. godini*

Dragana Antonović, Arheološki institut, Beograd
Selena Vitezović, Arheološki institut, Beograd
Vidan Dimić, Arheološki institut, Beograd

PRLJUŠA, MALI ŠTURAC: ISTRAŽIVANJE U 2019. GODINI

Nakon skoro dve decenije istraživanja¹ na Rudniku,² pokazalo se da se na lokalitetu Prljuša na Malom Šturcu nalazio jedan vrlo aktivan rudnik, o čemu svedoče brojni ostaci starih rudarskih radova, verovatno eksploatisani tokom celog eneolita (Antonović *et al.* 2018). Broj i veličina još uvek vidljivih praistorijskih okana čine ovo jedinstveno nalazište idealnim za prezentaciju i stvaranje muzeja na otvorenom. Stoga su arheološka istraživanja 2019. godine bila usmerena na početak pripreme svih do sada otkrivenih okana za buduću prezentaciju jedinog praistorijskog rudnika u centralnoj Srbiji i verovatno jednog od najvećih rudišta iz tog vremena na Balkanu.

Arheološko iskopavanje tokom 2019. godine bilo je usmereno na stabilizovanje severne granice okna Objekat 1 koja je svih ovih godina ostala neistražena. U prethodnim kampanjama fokus je bio na praćenju prostiranja rudnih kanala pravcem severoistok–jugozapad. Tom prilikom je otkriven ulaz u samo okno i tri galerije u kojima je nađen veći broj kamenih rudarskih batova i nekoliko celih keramičkih sudova (Antonović *et al.* 2018). Severnu granicu iskopa koji se istražuje od 2014. godine (Antonović 2017, 27) čini strma stena delom prekrivena zemljom i kamenjem koje je dospelo iz gornjih delova lokaliteta gde se takođe nalazi stari rudarski rad za koji se pretpostavlja da je bio eksploatisan neposredno nakon okna Objekat 1. Ostaci tog okna označeni su u dokumentaciji kao Objekat 2 (sl. 1). Godinama se materijal iz ovih delova lokaliteta osipa u već istražene delove Objekta 1, ali ne u većim količinama zato što je pomenuta granica relativno stabilna. S obzirom na to da je bilo planirano da se 2019. godine radi prezentacija rudarskog okna Objekat 1,³ ova granica nije smela da se ostavi u takvom stanju i zato je bilo potrebno skinuti svu zemlju i kamenje koje je pretilo da i dalje zapunjavaju istraženo okno. Pored namenskog, zaštitnog karaktera istraživanja, ovo iskopavanje je takođe i nastavak sistematskog istraživanja rudarstva na lokalitetu Prljuša tokom koga je trebalo bolje istražiti vezu dva praistorijska okna – Objekta 1 i Objekta 2. Sagledavanjem cele zone u kojoj se nalaze pomenuta okna, kao i Svrtnj 1 na severozapadnom kraju iskopa koji se istražuje od 2014. godine, treba da se utvrdi da li sva tri rudarska rada zapravo predstavljaju jedno veliko okno (sl. 1) koje se eksploatisalo u kontinuitetu i koji je zatrpala sopstvena urušena tavanica. Ostaci stene

Slika 1. Rudarska okna na vrhu lokaliteta Prljuša: 1. galerija na istočnom kraju okna, 2. ulaz u okno, 3. mala kružna galerija, 4. velika galerija četvorougonaog tlocrta (ljubaznošću prof. Dragana Milovanovića).

ispod koje je vršeno iskopavanje rude vidljivi su na samom vrhu Objekta 2 (to je njegova severna granica; sl. 2), ali i na stenama koje se nalaze u Objektu 1. Istraživanjem oba ova okna dobiće se slika funkcionisanja celog starog rudarskog rada i moći će mnogo bolje da se prezentuje praistorijsko rudarstvo na Rudniku, što predstavlja krajnji cilj istraživanja na ovom mestu.

Objekat 1 je prostrano rudarsko okno sa obrušenom tavanicom čiji su ostaci zapunili najveći deo okna. Od ulaza u njegovom centralnom delu (sl. 1) hodnici se pružaju na obe strane, ka istoku i zapadu. Onaj istočni završava se u galeriji koja je otkrivena 2014. i potpuno istražena 2015. godine. Hodnik koji se od ulaza pruža ka zapadu, prvo ulazi u jednu manju kružnu i duboku galeriju. Pred ulazom u nju hodnik se račva. Jedan krak vodi ka

Slika 2. Iskopavanje Severnog proširenja Objekta 1; u pozadini se vidi stena koja predstavlja severnu granicu Objekta 2.

jugozapadu, blago ponire u dubinu, dok drugi krak ide ka severu i strmo se diže ka obližnjem oknu Objekat 2, pa je pretpostavljeno da je to bila direkta veza sa tim oknom čiji su ostaci još uvek vidljivi na površini (sl. 2). Zato je 2017. godine iskop proširen dalje ka zapadu i tada je otkrivena prostrana četvorougona galerija koja je sa ranije otkrivenim delovima okna bila povezana prolazom uklesanim u stenu. Galerija je sa svih strana bila okružena stenama na kojima je delimično bila očuvana relativno tanka tavanica koja se vremenom obrušila u okno. Ostatak te velike galerije istražen je 2018. godine, a zatim i nastavak okna dalje ka zapadu. Nakon istraživanja 2018. godine ustanovljeno je da postoji mogućnost da se okno širi dalje ka zapadu, ali iskopavanje u tom pravcu nije nastavljeno zbog poremećenih slojeva nakon geoloških istraživanja krajem osamdesetih godina prošlog veka, ali i zato što je na kraju kampanje 2018. godine zaključeno da je okno dobilo relativno zaokruženu sliku i da mu je potrebno još samo definisati severnu granicu i put prostiranja hodnika ka severu koji je otkriven u jednoj od ranijih kampanja.

Severno proširenje, u okviru koga je vršeno arheološko iskopavanje 2019. godine, postavljeno je na severnoj granici, u dužini od 18,5 m (sl. 1). Početna širina tog proširenja je bila 1,5 m, ali se ona, zbog velike strmine terena, vidno povećavala sa svakim novim otkopnim slojem, tako da je već nakon prva tri otkopna sloja ona porasla na 2,5–3 m (sl. 3). Zbog velike površine koju je iskop dobio, ceo je podeljen na tri dela jednaka po dužini – istočni, srednji i zapadni – s namerom da se iskopavaju jedan po jedan.

Prvo je iskopan istočni deo. Taj deo se graniči s prolazom iz krajnje istočne galerije koja je istražena 2015. godine. U vreme kada je istraživani hodnik koji od ulaza dovodi do nje primećeno je da je konfiguracija stene na njegovoj severnoj strani takva da u njoj može da se nasluti veza sa oknom Objekat 2 koje se nalazi na višoj koti u odnosu na Objekat 1 (sl. 1). Nakon završenog iskopavanja istočnog dela Severnog proširenja to je i dokazano. U toj steni su, nakon skidanja debele naslage osute zemlje i kamenja, otkrivena manja udubljenja koja liče na stepenice uklesane u samoj steni koje spajaju hodnik na nižoj koti i jednu galeriju koja se nalazila na višoj koti okna. U osnovi stene vide se i veća udubljenja koja su možda služila za postavljanje potpornih drvenih stubova koja su držala tavanicu okna ili nosača za velike batove koji su radili po sistemu klatna (sl. 4).

Srednji deo proširenja je bio vrlo zahtevan za iskopavanje. Upravo u tom delu se nalazila koncentracija veoma velikog kamenja (sl. 5). Ta koncentracija se nalazila u nastavku iste takve naslage od gusto pakovanog velikog kamenja u četvorougonoj galeriji iskopavanoj 2017–2018. godine (Antonović *et al.* 2021), kada se zaključilo da se najverovatnije upravo na tom mestu nalazio prolaz ka nekom rudarskom radu severno od Objekta 1. Veliko kamenje predstavlja ostatke obrušene tavanice neke galerije koja se nalazila između okana Objekat 1 i Objekat 2. To veliko kamenje bilo je naslagano u uzanom prolazu koji je

nekada bio vertikalna komunikacija od male kružne galerije u centralnom delu Objekta 1 (sl. 6) ka gornjem Objektu 2.⁴ U tom prolazu, odnosno u skoro vertikalnoj steni koja predstavlja severnu granicu male kružne galerije uklesana su udubljenja koja su verovatno služila za oslanjanje merdevina, pre nego što su mogla da posluže kao stepenice (sl. 6). Kompletan sloj koji se sastojao od zemlje i velike količine kamenja svih veličina je u srednjem delu skinut do stenske osnove, odnosno poda još jedne rudne galerije čiji su krajevi ostali ispod naslaga u zapadnom delu Severnog proširenja i koja se verovatno širi dalje ka severu.

Slika 3. Početak iskopavanja Severnog proširenja (A) i njegovo širenje nakon nekoliko slojeva (B).

Slika 4. Rupe u osnovi stene u istočnom delu Severnog proširenja za koje se pretpostavlja da je u njih stavljena potporna konstrukcija.

Nakon završenog iskopavanja istočnog i srednjeg dela Severnog proširenja napravljen je profil visine 4 m (sl. 7). Profil pokazuje kako je teklo uništavanje rudnih galerija tokom vekova i milenijuma. Nakon što je napuštena, u galeriju se obrušila tavanica i to je sloj ogromnog kamenja naslaganog pri dnu, ali ne i na njemu samom. Kasniji sloj obrušene zemlje i sitnog kamenja prosejao se kroz pukotine između velikih komada obrušene tavanice i tako je nastao sloj oker peskuše koja predstavlja poslednji sloj u svakom dosadašnjem iskopu, onaj koji leži na dnu odnosno direktno na steni. Iznad sloja velikog kamenja ređaju se slojevi koji su kasnije nastali. To je mrka zemlja sa dosta kamenja raznih veličina, u njoj ima i tragova paljevine koja nema veze sa praistorijskom eksploatacijom rude (šumski požari?), zatim sledi sloj starog humusa, pa sloj gusto pakovanog sitnijeg

Tokom višegodišnjih istraživanja Objekta 1 strma stena koja se pruža duž celog severnog profila ličila je na prirodnu granicu ovog okna u kojoj se očekivalo da postoje prolazi ili možda čak izlazi iz nekoliko rudnih galerija u Objektu 1. Potpuno neočekivano, otkrivene su nove galerije sa obrušenom tavanicom, koje se šire dalje ka severu i koje zalaze u zonu Objekta 2 gde se na površini vidi široko i plitko levkasto udubljenje koje ukazuje na postojanje starog rudarskog rada. Na osnovu toga potpuno je logičan zaključak da su Objekat 1 i Objekat 2 bili jedno veliko rudarsko okno, koje je verovatno imalo više ulaza ili barem otvora za provetravanje. Ovakvi otvori su konstatovani u mnogim praistorijskim rudnicima i služili su kao ventilacioni otvori posebno prilikom žarenja stene vatrom (O'Brien 2015, 204–206).

Nakon završenih arheoloških istraživanja 2019. godine započeto je sprovođenje projekta uređenja prostora oko okna Objekat 1 što predstavlja prvu prezentaciju jednog praistorijskog rudnika u celoj Jugoistočnoj Evropi (Nikolić *et al.* u pripremi).

Bibliografija:

Antonović 2017 – D. Antonović, Praistorijsko rudarstvo na Malom šturcu: istraživanje 2014. godine, u: I. Bugarski, N. Gavrilović Vitas, V. Filipović (ur.), *Arheologija u Srbiji: projekti Arheološkog instituta u 2014. godini*, Beograd 2017, 23–29.

Antonović et al. 2018 – D. Antonović, S. Vitezović, V. Dimić, Prljuša – Mali Šturac, eneolitski rudnik bakra u centralnoj Srbiji, u: Л. Баљ, Д. Милановић (ур.), *Српско археолошко друштво, Праисторијска секција: Нови Сад, 14. децембар 2018. године. Пројам и акције*, Нови Сад 2018, 10–11.

Antonović et al. 2019 – D. Antonović, S. Vitezović, V. Dimić, Prljuša, Mali Šturac: istraživanje 2017. godine, u: I. Bugarski, V. Filipović, N. Gavrilović Vitas (ur.), *Arheologija u Srbiji: projekti Arheološkog instituta u 2017. godini*, Beograd 2019, 70–77.

Antonović et al. 2021 – D. Antonović, S. Vitezović, V. Dimić, Prljuša, Mali Šturac: istraživanje u 2018. godini, u: S. Vitezović, M. Radišić, Đ. Obradović (ur.), *Arheologija u Srbiji: projekti Arheološkog instituta u 2018. godini*, Beograd 2021, 55–61.

Nikolić et al. u pripremi – E. Nikolić, B. Popović, D. Antonović, Zaštita rudarsko-geološkog nasleđa planine Rudnik: uređenje prostora oko praistorijskog okna na arheološkom nalazištu Prljuša, u: S. Vitezović, M. Radišić, Đ. Obradović (ur.), *Arheologija u Srbiji: projekti Arheološkog instituta u 2019. godini*, Beograd.

O'Brien 2015 – W. O'Brien, *Prehistoric copper mining in Europe: 5500–500 BC*, Oxford 2015.

Napomene:

¹Istraživanja se odvijaju u okviru projekta Arheološkog instituta *Prospekcija Malog Šturca: istraživanje prais-torijskog rudarstva*. Arheološka iskopavanja su finansirali Ministarstvo kulture i informisanja Republike Srbije i Opština Gornji Milanovac, uz donaciju u uslugama preduzeća Rudnik i flotacija „Rudnik“ d.o.o. iz Rudnika. Iskopavanja su trajala od 17. juna do 25. jula 2019. godine, a ekipu su činili Dragana Antonović, rukovodilac istraživanja, Selena Vitezović i Vidan Dimić iz Arheološkog instituta, Jugoslav Pendić iz Instituta BioSens Univerziteta u Novom Sadu, kao i studenti Valerija Dimić i Žarko Mladenović. Fizički radnici koji su radili na iskopu bili su učenici i studenti iz Rudnika Nemanja Lukić, Aleksandar Karaulić, Petar Nikić i Strahinja Nedeljković.

² Istraživanja su počela 1981. godine i sa prekidima trajala do 1989, a obnovljena su tek 2011. i do sada se izvode svake godine (Antonović *et al.* 2019).

³ Projekat prezentacije *Uređenje i prezentacija praistorijskog rudarskog okna na lokalitetu Prljuša, Mali Šturac* Arheološkog instituta (rukovodilac dr Emilija Nikolić) finansiralo je Ministarstvo kulture i informisanja Republike Srbije, Arheološki institut i preduzeća Rudnik i flotacija „Rudnik“ d.o.o. iz Rudnika.

⁴ Veliko kamenje je moralo biti izbačeno iz iskopa, ali zbog svoje veličine to nije moglo da se uradi ručno, niti uz pomoć mehanizacije koja nije mogla da priđe iskopu. Zato je preduzeće Rudnik i flotacija „Rudnik A.D.“ iz Rudnika izašlo u susret i rešilo ovaj problem na klasičan rudarski način – miniranjem. Veliko kamenje je usitnjeno s nekoliko kontrolisanih eksplozija, a zatim je ručno izbačeno iz iskopa.

Slika 7. Profil Severnog proširenja na kraju iskopavanja 2019. godine.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

902/904:061.6(497.11)"2019"(082)(0.034.2)
902.2(497.11)"2019"(082)(0.034.2)

ARHEOLOGIJA u Srbiji [Elektronski izvor] : projekti Arheološkog instituta u 2019. godini / urednici Selena Vitezović, Milica Radišić, Đurđa Obradović. - Elektronsko izd. - Beograd : Arheološki institut, 2021 (Beograd : Arheološki institut). - 1 elektronski optički disk (CD-ROM) ; 12 cm

Sistemski zahtevi: Nisu navedeni. - Nasl. sa naslovne strane dokumenta. - Tiraž 100. - Napomene i bibliografske reference uz tekst. - Bibliografija uz svaki rad.

ISBN 978-86-6439-061-3

a) Археолошки институт (Београд) -- Истраживања -- 2019 -- Зборници
б) Археолошка истраживања -- Србија -- 2019 -- Зборници

COBISS.SR-ID 57205769

